

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Кафедра Психології

Кафедра Соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Юрій ЛЯННОЙ

«03» квітня 2023р.

ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ

Психологія

**БУЛІНГ: ОСОБЛИВОСТІ, СПОСОБИ ДІАГНОСТИКИ,
ПРОФІЛАКТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Суми – 2023

Розробники:

1. Вертель А. В., кандидат філософських наук, доцент;
2. Дворніченко Л.Л., кандидат філософських наук, доцент;
3. Єрмакова Н.О., кандидат психологічних наук, доцент;
4. Мотрук Т.О. кандидат психологічних наук, доцент;
5. Ключко О.О. кандидат педагогічних наук, доцент;

Програма розглянута і схвалена на засіданні
кафедри Психології
Протокол № 2 від « 22 » вересня 2022 р.

кафедри Соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри психології

Кузікова С.Б., доктор психологічних наук,
професор _____

Завідувач кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної
діяльності

Полянничко А.О., кандидат педагогічних наук, доцент _____

1. Мета підвищення кваліфікації

Підвищення рівня психологічної культури слухачів в умовах ускладненого спілкування, посилення знань з основ ефективної взаємодії в ситуаціях булінгу та кібербулінгу.

2. Результати підвищення кваліфікації

Після проходження підвищення кваліфікації слухачі зможуть:

Відповідально ставитись до ускладненого спілкування у навчальному колективі;

Володіти:

- ґрунтовними теоретичними знаннями з теми;
- ігровими методами діагностики булінгу в групі (класі);
- засобами раннього виявлення булінгу в закладі освіти;
- методикою моніторингу процесу булінгу і ефективності заходів для його подолання;
- методами індивідуальної діагностики психологічного стану дитини для з'ясування її ймовірної приналежності до групи ризику (ймовірних кривдників або ймовірних жертв);
- корекційно-профілактичними технологіями роботи з школярами, схильними до булінгу;
- знаннями про законодавчу базу щодо протидії булінгу;

Організовувати профілактичну роботу з усіма учасниками навчального процесу.

Форма звітності: контрольна робота, тестові завдання, методична розробка.

3. Програма підвищення кваліфікації

Розділ 1. Теоретичні аспекти булінгу як соціально-психологічного явища

Тема 1.1. Концепції та підходи до вивчення булінгу в соціально-психологічній науці (2 години)

Перші дослідження булінгу у Норвегії (Д. Олвеус, Е. Роланд) і Великобританії (В. Ортон, Д. Лейн та Е. Міллер) у 70-х - 80х рр. ХХ ст. Американська школа вивчення проблем булінгу (70-ті рр. – А. М. Хорн, Б. Глейзер, Т. В. Сейджер; 90-ті рр. – К. Каталано та Д. Хоукінс). Масштабні сучасні дослідницькі проекти булінгу в освітніх установах країн Західної Європи (А. Гуггенбюль, Х. Лейманн, Е. Мунте, В. Ортон, Е. Руланн,

П. Хайнеманн та ін.), СНГ та України (І.С. Кон, І.Г.Малкіна-Пих, В. Вишнеvsька, О. Волкова, Н. О. Зинов'єва, Н. Ф. Михайлова, Т.М. Лукіна та ін).

Тема 1.2. Вікові та гендерні особливості булінгової поведінки школярів. Психолого-педагогічний моніторинг булінгу та супровід вразливих категорій учнів в освітньому середовищі (2 години)

Сутність, ознаки і особливості проявів булінгу в освітньому середовищі. Міжособистісне підліткове насильство серед учнів як негативна норма поведінки. Кібербулінг. Вікові особливості проявів булінгу у молодшому (11-12 pp.) і старшому (14-15 pp.) віці. Психологічні особливості проявів булінгу у хлопців і дівчат. Психолого-педагогічний моніторинг булінгу в освітньому середовищі, ефективні заходи для його подолання. Роль корекційних та профілактичних заходів, спрямованих на зниження проявів булінгу серед школярів різного віку та статі. Психолого-педагогічний Супровід вразливих категорій учнів, схильних до булінгу.

Розділ 2. Психологічна діагностика булінгу в умовах освітнього закладу.

Тема 2. 1. (2 години) Діагностика булінгу та інформаційної безпеки: теоретичні аспекти

Методи діагностики булінгу в закладі освіти з метою своєчасного в освітніх установах реагування та організації системної протидії булінгу і кібербулінгу. Загальні і спеціалізовані методи діагностики булінгу (цькування) й кібербулінгу та їх подолання у контексті програми протидії цькуванню у закладі освіти. Види діагностики булінгу. Вміння та знання діагностики булінгу в освітньому середовищі, а саме: критерії виявлення булінгу та наслідків для фізичного та психічного здоров'я. Методи індивідуальної діагностики психологічного стану дитини для з'ясування її ймовірної приналежності до групи ризику (ймовірних кривдників або ймовірних жертв). Ігрові методи діагностики булінгу в групі (класі); засоби раннього виявлення булінгу в закладі освіти. Методика моніторингу процесу булінгу і ефективності заходів для його подолання. Перелік методик для опитування і бесід з дітьми щодо кібербулінгу.

Тема 2.2.(2 години) Використання психодіагностичних методик вчителями та класними керівниками.

Специфіка психодіагностичного обстеження. Особливості інтерпретування результатів діагностики булінгу. Ознайомлення з психологічними особливостями спостереження – основного засобу

діагностики булінгу (чек-листи, як засіб фіксації спостереження). Відпрацювання методів оцінювання соціометричної структури групи дітей, їхніх соціометричних статусів, референтометрії, аналіз особливостей комунікації, які можуть доповнити картину і підтвердити склад груп ризику. Проведення психодіагностичних методик для індивідуальної роботи: проективна методика для детального дослідження булінгу «Ситуація»; опитувальники ризику булінгу А. А. Бочавер, В. Б. Кузнецов та ін.; опитувальник «Ситуація булінгу в школі» В. Р. Петросянц; дослідження самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейна; тест локусу контролю Дж. Роттера; методика на виявлення «Булінг-структури» Є. Г. Норкіної; опитувальники емоційного інтелекту (MEI, Холл); емпатії (Бойко, Юсупова); саморегуляції (шкали ДІАСАМ, Зверькова-Едмана, Ульєнкова, Моросанової); визначення типів реагування в конфлікті (Томаса, Розенцвейга), копінг стратегій і механізмів (Норман, Хайм та інші).

Розділ 3. Психологічна профілактика та корекція проявів булінгу в освітньому середовищі (Проводиться у формі тренінгу)

Тема 3.1. (2 години) : Як подолати травлю: робота зі школярами. З'ясування особливостей потреби належності до групи у молодших школярів та підлітків. Дослідження поняття згуртованість: її позитивні та негативні складові у шкільному колективі. Визначення ролі усвідомленого дорослого, що скеровує процеси згуртованості (приклади мимовільних провокацій). Приклади типових помилок дорослих на шляху подолання булінгу. Сумісна розробка плану-програми «Що можна зробити для утворення доброзичливої атмосфери у шкільному колективі». Ігри та вправи, що формують повагу до гідності іншої людини (приклади, розробки, мозковий штурм)

Тема 3.2. (2 години) : Робота педагога з батьками: розмова про булінг.

Визначення ролі, місця, участі членів колективу у процесі цькування. З'ясування особливостей жертви, та ролі батьківського виховання у професії формування психології жертви. Обговорення казки «Гидке каченя». Усвідомлення відповідальності за теперішнє та майбутнє власних дітей. Розглянути приклади типових батьківських посилянь, які формують особистість дитини. У чому їх сила та слабкість?

Організація роботи з батьками: 1) оцінка ролі своєї дитини у можливих випадках булінгу у колективі; 2) як закласти у свідомості дитини посилення «важливим є кожен!» - ідеї від батьків (мозковий штурм).

Розділ 4. Соціально-психологічні аспекти протидії кібербулінгу.

Тема 4.1. (2 години). Соціально-педагогічні технології протидії кібербулінгу: досвід України.

Новітні вимоги до здійснення соціально-педагогічної профілактики. Типові особливості світосприйняття поколінням NEXТ. Гейміфікація та цифровізація як сучасні тенденції у профілактичній соціально-педагогічній роботі: характеристика кейсів.

Тема 4.2. (2 години). Міжсекторальна співпраця як ресурс посилення протидії кібербулінгу: досвід Сумщини.

Протидія як системна діяльність. Міжсекторальна співпраця як синергія. Характеристика суб'єктів міжсекторальної співпраці у контексті протидії кібербулінгу. Проект «Обізнані і захищені» як досвід протидії кібербулінгу на Сумщині: здобутки й перспективи.

Структура спецкурсу

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Аудиторні	Самостійна робота
1	Концепції та підходи до вивчення булінгу в соціально-психологічній науці.	2	2
2	Вікові та гендерні особливості булінгової поведінки школярів. Психолого-педагогічний моніторинг булінгу та супровід вразливих категорій учнів в освітньому середовищі	2	2
3	Діагностика булінгу та інформаційної безпеки: теоретичні аспекти	2	2
4	Використання психодіагностичних методик вчителями та класними керівниками.	2	
5	Як подолати травлю: робота зі школярами.	2	
6	Робота педагога з батьками: розмова про булінг.	2	2
7	Соціально-педагогічні технології протидії кібербулінгу: досвід України	2	
8	Міжсекторальна співпраця як ресурс посилення протидії кібербулінгу: досвід Сумщини.	2	

4. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Агрессия у детей и подростков: Учебное пособие под ред. Н.М. Платоновой. СПб.: Речь, 2004. 336с.
2. Волкова Е. Н. Проблемы насилия над детьми и пути их преодоления СПб: Питер, 2008. 240с.
3. Закон України від 18.12.2019 року №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» // Відомості Верховної Ради України УРСУ – 1984. – № 51 – ст. 1122.
4. Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться? // «Семья и школа» 2006. № 11. С.15-18.
5. Лэйн Д. Школьная травля (буллинг) // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. Лэйна, Э. Миллера. СПб.: Питер, 2001. С. 240–276.
6. Малкина-Пых И. Г. Психология поведения жертвы. М.: Изд-во Эксмо, 2006. – 1008 с.
7. Ожйова О.М. Булінг. Шкільний булінг: поняття та основні форми/Ожйова О.М // Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» / Редкол.: В.І.Астахова(головн. ред. та ін.) Харків, НУА. 2009. С.158-163
8. Проблемы насилия над детьми и пути их преодоления. Под ред. Е. Н. Волковой. СПб.: Питер, 2008. – 240 с.
9. Токарева Н.М. Сучасний підліток у системі психолого-педагогічного супроводу : монографія / Н.М. Токарева, А.В. Шамне, Н. М. Макаренко. Кривий Ріг, Тов ВВП «Інтерсервіс», 2014 – 312 с.
10. Хассен С. Освобождение от психологического насилия. СПб: Прайм-ЕВРОЗНАК. 2002. 261 с.

Додаткові:

1. Абсалямова К. З. Булінг у середовищі школи – соціально-психологічні й особистісні аспекти // Вісник. Харк. Нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2013. № 1046. вип.51. С. 216-221.
2. Барна М. В. «Програма соціально – психологічного тренінгу з розвитку емпатійності» // Практична психологія та соціальна робота. 2006. №12 – С. 50-66
3. Гутгенбюль А. Зловещее очарование насилия: Профилактика детской агрессивности и жестокости. М.: «Когито-Центр», 2006. 176 с.
4. Златогорський О. Метод в теорії і на практиці. Програма корекції агресивної поведінки школярів. // Шкільний психолог. №30. 2003.

5. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков [Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова]. Санкт-Петербург: Речь, 2009. – 256 с.
6. Ломова Т. О. Психологічна програма навчально-розвивального тренінгу активізації розумової діяльності як засобу корекції агресивної поведінки // Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 1. С. 7–16.
7. Руланн Э. Г. Как остановить травлю в школе. Психология моббинга М.: Генезис. 2012. 264 с.
8. Файнштейн Е. И. Моббинг, буллинг и способы борьбы с ними // Директор школы. 2010. № 7. С. 72-76.
9. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід впровадження. – К., 2007. 88 с. Режим доступу: <http://ipc.org.ua/upload/school-crc.pdf>
10. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження : [Посіб.] / Р. Коваль, А.Горова, А. Нікітчук та ін. – К. : Захаренко В. О., 2009. 168 с. Режим доступу: <https://ru.calameo.com/read/00327991924e92dcd9aee>)
11. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження [І. Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. Київ, 2017. – 308 с.
12. ЮНЕСКО. Як зупинити насильство в школі. Посібник для вчителів, 2011.
13. Як запобігти булінгу? Поради та вправи на емпатію. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/yak-zapobigti-bulingu-poradi-ta-vpravi-dlya-rozvitkuempati>